

ASPECTE ALE MODEI FEMININE DIN VEACUL AL XIX-LEA

Încă din primele decenii ale secolului al XIX-lea românesc timpul dădea semne că nu mai avea răbdare. Schimbarea apăsătoare ca o necesitate, lucrurile se precipitau, iar această precipitare a lăsat urme vizibile și în moda timpului.

Moda a reflectat schimbarea precum straturile arheologice. Reorientarea românilor dinspre Orient spre Occident se observă foarte bine în modificările de vestimentație. Primele trei decenii ale secolului al XIX-lea românesc au relevat un „strat” de tranziție, în care veșmintele orientale apăreau laolaltă cu cele occidentale, după care moda occidentală și-a instaurat hegemonia.

Accesoriul cel mai de seamă al bărbaților din veacul al XIX-lea, mai presus de bunurile materiale, rămânea femeia. Aceasta avea rezervată, în vechea distribuție a rolurilor publice, o poziție decorativă. Într-o societate riguros ierarhizată, boieroaica se bucura de prerogativele oferite de poziția soțului, fiind în același timp o oglindă pentru etalarea bunăstării acestuia. În epoca fanariotă, distracțiile boieroaicelor fiind limitate, acestea „lângeau în gineceu, în seraiul Curtii, apărând numai la hramuri și la câte un alaiu” pentru că „așa cerea moda turcească, stăpânitoare în toate”¹. Astfel, aparițiile în societate fiindu-le serios reduse, boieroaicele își petreceau timpul ocupându-se de treburile casei și îmbogățindu-și constant garderoba.

Elita feminină moldoveană, la fel ca și cea masculină, adoptase încă din 1711 modul de viață ca și portul constantinopolitan, ca o dovadă a adeziunii politice față de Poartă². Veșmintele purtate de boieroaice erau, în special, cele de ceremonie, comandate în atelierele din Constantinopol. Ca urmare, modelul de frumusețe care s-a impus nu putea fi altul decât cel otoman, cu aspectul supradimensionat sferoidal, prin turban, prin haine ample suprapuse și șalvari. Era un stil de îmbrăcăminte asociat inactivității și în subsidiar aveau rolul funcțional de a acoperi siluetele voluminoase³. Dar rolul principal era de a accentua, prin amplitudine, statutul social.

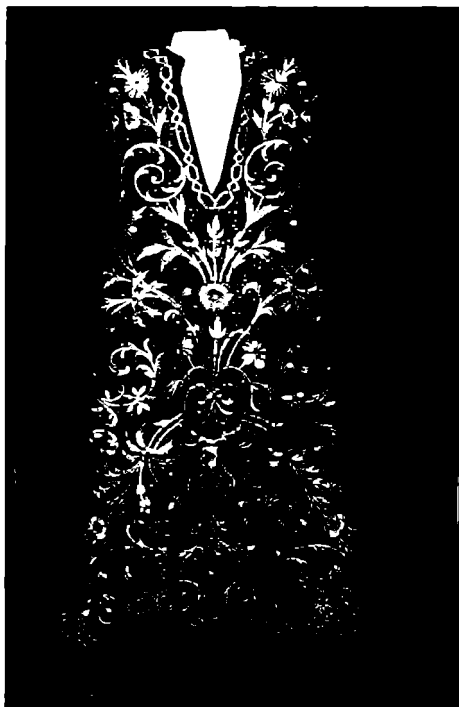
Pentru a fi la modă, boieroaicele românce din această perioadă adoptau modele de rochii create în atelierele imperiale din Constantinopol. O veritabilă creație constantinopolitană este rochia *bindalli* din colecția Muzeului de Istorie a Moldovei. Veșmântul, datând de la începutul secolului al XIX-lea, circa 1800-1810, a aparținut femeilor din familia Mavrocordat. *Bindalli*, sau în traducere liberă „mii de ramuri”, era o rochie confecționată

¹ Nicolae Iorga, *Femeile în viața neamului nostru. Chipuri, datine, fapte, măturii*, Vălenii de munte, Editura Neamul Românesc, 1912, p. 41.

² Adina Nanu, *Artă. Stil. Costum*, București, Editura Meridian, 1976, p. 157.

³ *Ibidem*, p. 158.

pentru ocazii speciale, cu precădere pentru nunți. Veșmântul era purtat de mireasă și mai târziu de femeile din familie sau prietene la diferite ceremonii de curte. Inițial largă și cu mâneci lungi, rochia a fost modificată ulterior, prin strâmtare și tăierea mânecilor de către una dintre proprietare, care a încercat probabil să adapteze rochia noilor tendințe ale modei.

**Rochie "bindalli".
Muzeul de Istorie a Moldovei**

Rochia *bindalli*, inițial creată la sfârșitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea, era purtat doar de nobilele otomane, însă mai apoi portul acestei rochii s-a extins, fiind adoptat atât de către nobilele non-musulmane, cât și de înalta societate din țările aflate sub stăpânirea otomană. Rochii de acest fel erau create în atelierelor din Constantinopol unde erau lucrate de un grup numit Cemaat-i Zerduzan, care folosea exclusiv firul de aur (*zerdüz*)⁴. Rochiile *bindalli* erau realizate doar de către designeri specializați în lucrarea țesăturilor prețioase, cu metode doar de ei știute. Subterfugiul folosit de către croitori pentru a capta atenția privitorilor era folosirea materialelor groase, suprapunerea sau realizarea croielii pe fir drept astfel încât țesătura să nu se muleze pe corp, ci să stea dreaptă⁵. Pentru a face o siluetă să pară impunătoare, croitorii nu ezitau să accentueze părțile orizontale ale siluetei. Astfel, șoldurile erau marcate prin poale largi, în timp ce porțiunile subțiri, verticale ale trunchiului, erau ascunse, încărcate de veșminte - gâtul, sub păr sau guler, talia și brațele, sub mâneci ample, iar picioarele, sub fustă⁶.

⁴ Alexandra Deldescu, *Broderiile turcești*, București, Editat de Muzeul Național de Artă al României, 1997, p. 7.

⁵ Adina Nanu, *Arta pe om. Look-ul și înțelesul semnelor vestimentare*, București, Editura Compania, 2001, p. 52.

⁶ *Ibidem*.

Rochia obișnuită a boieroaicelor, *kadin entarisi*, era completată de un colan cu paftale din aur sau argint filigranat. Nelipsit din garderoba cochetelor vremii, pe tot parcursul secolului al XIX-lea, era șalul din cașmir. Acesta era purtat în diverse combinații vestimentare fie pe umeri, fie legat la mijloc. Șalurile de acest tip, deosebit de costisitoare, erau de obicei lăsate moștenire urmașilor. Ele constituiau un accesoriu aproape obligatoriu atât în garderoba doamnelor, cât și a soților lor.

Boieroaicele purtau pe cap, după moda constantinopolitană, o bandă din mătase sau stofă înfășurată elegant și împodobită cu diverse accesorii, în funcție de rang și avere. Joseph Rohrer, vienez de profesie statistician, în trecere prin Moldova în anul 1802, remarca ca pe o curiozitate obiceiul boieroaicelor de a-și împodobi capul cu „giuvaieruri adevărate”⁷. Francois Recordon, secretarul pentru limba franceză a lui Ioan Gheorghe Caragea, surprindea, la rândul său uimit, atenția pe care boieroaicele o acordau împodobirii capului. Cel mai adesea acoperământul era format „dintr-o băsmăluță de muselină imprimată, împodobită de cele mai multe ori cu broderii și în care își înfășoară capul în cele mai multe feluri, dar având întotdeauna grijă să li se vadă părul și ca nodul elegant al băsmăluței să scoată în evidență frumusețea carnației”⁸. Accesorii strălucitoare, precum „rețelele de gaz, pline de sechini sau semi ducați”⁹, nuanțau rangul și completau toaleta sofisticată a boieroaicelor.

Același Recordon observa abundența decorațiunilor dintre cele mai prețioase purtate de boieroaice, indiferent de ocazie, care umblau totdeauna gătite cu asemenea podoabe de o valoare considerabilă¹⁰. Luxul ostentativ etalat de acestea era remarcat și de către călătoarea engleză Sophie Johnson, care, în trecere prin Iași în jurul anului 1821, constata că atunci când soția unui boier bogat era frumos îmbrăcată, valoarea bijuteriilor pe care aceasta le afișa depășea suma de douăzeci de mii de piaștri, fără a mai socoti și blănurile cu care se îmbracă¹¹. La fel ca și soții lor, boieroaicele purtau permanent cu ele, pe lângă bijuterii, mătaniile. Cel mai adesea, ele erau din pietre prețioase sau din lemn sfințit și, în funcție de abilitățile purtătoarei, se transformau uneori în instrumente de comunicare secretă cu iubiții.

În picioare boieroaicele purtau, așa cum observase Recordon, „gingași conduri peste un ciorap subțire de bumbac”¹². Ciorapii subțiri s-au impus lesne, doamnele renunțând la vechii și groșii colțuni. În cazul în care afară era noroi sau mizerie, acestea foloseau niște tălpi înalte de lemn, numite nalâni, care protejau de mizerie atât încălțările cât și veșmintele.

Pe măsura apropierei de mijlocul secolului, elita urbană a renunțat la prețioasele haine orientale în favoarea costisitoarelor creații ale atelierelor franceze sau vieneze. Politica de reforme inițiată de sultanii Selim III (1789-1807) și Mahmut II (1808-1839), ocupația rusească, impulsul înnoitor adus de tinerii care se întorseseră de la studii din străinătate și influența

⁷ *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, volum îngrijit de Georgeta Filitti, Beatrice Marinescu, Ștefan Rădulescu Zoner, Marian Stroia, volumul I, București, Editura Academiei Române, 2004, p. 155.

⁸ *Ibidem*, p. 680.

⁹ Alexandru Alexianu, *Modă și veșminte din trecut*, volumul I, București, Editura Meridiane, 1987, p. 120.

¹⁰ *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, p. 680.

¹¹ *Ibidem*, p. 912.

¹² *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, loc. cit.

străinilor stabiliți în Principate au contribuit la schimbarea radicală a modei românești. Mahmut II, mai radical în privința vestimentației decât predecesorul său, a renunțat la hainele orientale, adoptând veșminte occidentale, îmbrăcându-se mai mult ca un monarh european decât ca un autocrat oriental. Acesta apărea la evenimentele publice cu pantaloni și frac. În 1829, sultanul, pentru a marca modernizarea vestimentară, emitea un decret prin care interzicea revolutele veșminte orientale în favoarea celor occidentale¹³.

Prezența armatelor rusești, ce a acoperit intervale de timp considerabile, cuprinse între anii 1788 și 1834, a oferit protipendadei ieșene veritabile mostre de viață mondenă occidentală. După cum observa Radu Rosetti, „se poate zice că, sub acea ocupație rusească, s-a întemeiat în Iași ceea ce se cheamă viață mondenă, înflorind însă o dată cu ea adulterul, despărțirile și jocul de cărți”¹⁴. Ocupația rusească, în special cea dintre 1828-1834, a marcat începutul emancipării boieroaicelor: „atunci, obiceiurile de reclusiune orientală a femeilor mai aveau ființă în multe familii boierești; tocmai acea ocupație le-a desființat (...). Față de ofițerii ruși, în uniforme lor strălucitoare, boierii noștri, în anterie, giubele, ișlice și papuci, nu puteau să pară decât ridicoli”¹⁵.

Boieroaicele au preluat primele moda apuseană. Rochia *empire*, mult asemănătoare în privința lejerității cu cea orientală, pune în evidență sânii și nu încorseta corpul. Veșmântul era accesoriizat cu umbreluță, pălărie, evantai de mici dimensiuni, mănuși și punguța pentru bani. Șalurile de cașmir, încă la modă, erau purtate peste rochii. Cu timpul, veșmintele apusene s-au impus, făcând uitate hainele orientale.

În anul 1807, contele de Rochechouart găsea în Iași o protipendadă care-și însușise deja obiceiuri din stilul de viață occidental. Boierii disprețuiau moda apuseană, dar dădeau femeilor o libertate totală în acest domeniu. Iată cum descrie Rochechouart: „Bărbații, purtând bărbi mari, erau coafați cu calpacuri, un fel de turban de blană, și îmbrăcați în stofele cele mai bogate, încălțați cu papuci galbeni, într-un cuvânt păstrând întregul tip oriental. În atitudine păstrează enervanta gravitate a turcilor și totuși, pentru a rezolva problema ca un european civilizat, cu toate că o fac împotriva voinței și a obiceiurilor lor, lasă soțiilor o libertate nelimitată, de care ele nu neglijează să abuzeze”¹⁶. Alecu Russo, contemporanul acestor schimbări vestimentare, observa că, în privința modei, boieroaicele au fost mai îndrăznețe decât soții lor: „femeile sunt mobilul revoluțiunilor, mai ales în ceea ce privește moda”¹⁷.

Documentarea în privința alegerii toaletelor celor mai rafinați se făcea, încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, din jurnalul de modă. Astfel de publicații mondene ajunseseră în Principate încă din timpul ocupației rusești. Eufrosina Rosetti, soția hatmanului Răducanu Rosetti,

¹³ John Freely, *Istanbul. The imperial city*, Penguin Books, 1998 (1996), London, p. 268; Donald Quataert, *Clothing Laws, State and Society in the Ottoman Empire, 1720-1829*, in „International Journal of Middle East Studies”, Vol. 29, No. 3 (Aug. 1997), p. 403-425.

¹⁴ Radu Rosetti, *Amintiri. Ce-am auzit de la alții*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 54-55.

¹⁵ *Ibidem*, p. 187.

¹⁶ Sever Zotta, *Un nobil francez despre Iași din 1807*, in *Ioan Neculce*, fascicolul II, 1922, p. 346.

¹⁷ Alecu Russo, *Opere complete*, București, 1942, p. 130.

cerceta în mod obișnuit asemenea reviste venite de la Paris sau Viena, iar conversația despre rochii și găтели era obișnuită între doamnele din înalta societate¹⁸. Ceva mai târziu, în anul 1886, Vasile Alecsandri aflat la Paris îi trimitea soției, Paulina, „un pachet de gazete”¹⁹ ce cuprindeau ultimele noutăți, în timp ce Eminescu îi trimitea Veronicăi Micle aflată la Iași exemplare din revista „Paris Miroir”: „Te sărut răutăciosule ce ești și-ți mulțumesc pentru Paris Miroir”²⁰.

După adoptarea vestimentației occidentale au existat două mari surse de inspirație în modelele autohtone: cea franceză pentru femei și cea engleză pentru bărbați²¹.

Rosalia, corespondenta la Paris a ziarului „Universul Literar”, anunța cititoarele în rubrica de *Cronica modei* că, în privința ultimelor noutăți vestimentare, „Parisul ne dă întotdeauna tonul”²². Doamnele din înalta societate, iubitoare de modă, trebuiau să aibă haine noi pentru fiecare sezon. Ele trebuie să aibă dezabiături și mantile elegante de fiecare model și culoare.²³ Pe lângă acestea, doamnele trebuiau, cu abilitate, să-și adapteze ținuta în funcție de intervalul zilei.

Notele satirice cu privire la înnoirea permanentă, sub orice pretext, a garderobei doamnelor își făceau și ele loc în paginile ziarului „Universul Literar”: „Doi soți ciocnind ouă de Paști pun un rămășag. Dacă se sparge oul meu să-mi cumperi o pălărie nouă, iar dacă se sparge al tău să nu-mi faci alt cadou decât o umbreluță și o jachetă frumoasă”²⁴.

Dacă haina era o marcă socială, un însemn al statusului, al poziției în ierarhia socială, accesoriile erau cele care completau vestimentația și accentuau diferența. Aceeași Rosalia atrăgea atenția doamnelor asupra accesoriilor, în mod deosebit a cerceilor. Aceștia, la fel ca și hainele, trebuiau să se adapteze fizicului purtătoarei și activităților făcute de ea: „Cerceii sunt o bijuterie mult mai curioasă decât oricare alta. Femeia cu urechile mari trebuie să nu poarte deloc cercei. Cerceii cei mai frumoși sunt formați din doi butoni de perle având între ele un mic diamant pus într-adins spre a mai ascunde câtva urâtul efect ce-l face aurul cu care e montat. Pentru bicicliste și pentru diferite sporturi se va purta numai o mică perlă așezată pe lobul urechii”²⁵.

Forma pălăriilor a cunoscut o mare varietate în cea de a doua jumătate a secolului. În funcție de rochii, forma pălăriilor se schimba: „capotele urmează să fie mici și cochete”²⁶; „în vara asta o să avem de toate stilurile, de la Ludovic XIII până la Ludovic XIV, directorat și imperiu, toate formele se poartă”²⁷; „o revoluțiune se pregătește în moda pălăriilor de paie ale damelor. Vreau să spun că capota Louis-Philippe ne pândește cu coafura

¹⁸ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 63.

¹⁹ Vasile Alecsandri, *Scrisori*, București, Editura Librăriei Sococu & Comp., 1904, p. 298.

²⁰ Veronica Micle, *Correspondență*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 122.

²¹ Adrian Silvan Ionescu, *Eleganță și urbanitate în România secolului al XIX-lea*, în Ioana Veronica Cioflăncă (ed.), *Modă și sociabilitate în veacul al XIX-lea*, Iași, Complexul Muzeal Național Moldova, 2004, p. 3.

²² „Universul Literar”, an XIV, nr. 16, 15 aprilie 1896, p. 3.

²³ Daniel Roche, *The Culture of Clothing. Dress and Fashion in the Ancient Regime*, Cambridge, University Press, 1996, p. 505.

²⁴ „Universul Literar”, an XIV, nr. 13, 25 martie 1896, p. 3.

²⁵ Idem, an XIV, nr. 16, 15 aprilie 1896, p. 3.

²⁶ „Universul Ilustrat”, an III, nr. 13, 1 aprilie 1894, p. 3.

²⁷ Idem, an III, nr. 14, 8 aprilie 1894, p. 3.

tirebouchon”²⁸ sau „iacinte, mărgăritare, liliac, garoafe mari și alte flori de primăvară, împodobesc aproape în mod exclusiv pălăriile în acest anotimp”²⁹. Astfel, s-a trecut de la pălăria cu panglici din deceniul patru, la bonetele purtate pe frunte din deceniul opt. Cu o astfel de pălărie pozează una din reprezentantele protipendadei ieșene, Honorina Kescu, după cum se observă dintr-o fotografie aflată în patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei.

Honorina Kescu.
Muzeul de Istorie a Moldovei

Veronica Micle, pasionată de ultimele noutăți vestimentare, nu ezita să-și cheltuiască toată „pensia” pe accesorii vestimentare și să-i scrie încântată iubitului ei Eminescu că „mi-am cumpărat o pălărie *Directoire*, care-mi șade de minune”³⁰. La începutul secolului al XX-lea, mai precis în preajma anilor 1909-1911, pălăriile s-au schimbat radical, remarcându-se prin boruri mari, impozante. La fel ca și calpacele boierilor de altădată, pălăriile doamnelor mondene cu dimensiunile lor exagerate incomodau purtătoarele.

Alte accesorii precum bolero-ul încă la modă³¹, „taftele și fulardele (...) ce vor servi să facă elegantă toaleta de primăvară”³², „mănușile de piele ai căror nasturi sunt înlocuiți cu cârlige și un lănișor, foarte comode și seducătoare”,³³ evantaiele, umbreluțele, șalurile, lornioanele, ceasurile, cutiuțele de prizat, punguțele etc. completau toaleta doamnelor mondene. Bijuteriile erau preferatele doamnelor. Create sub influența neoclasică la începutul secolului, acestea au cunoscut apoi perioada romantică având să se armonizeze cu ideile și sentimentele noului curent³⁴. Bijuteriile, la fel ca și costumele, variaau în

²⁸ Idem, an III, nr. 21, 27 mai 1894, p. 3.

²⁹ Idem, an XIV, nr. 18, 30 aprilie 1896, p. 3.

³⁰ Veronica Micle, *op. cit.*, p. 184.

³¹ „Universul Ilustrat”, an III, no. 12, 25 martie 1894, p. 3.

³² Idem, an III, nr. 17, 29 aprilie 1894, p. 3.

³³ Idem, an III, nr. 13, 1 aprilie 1894, p. 3.

³⁴ Diana Scarbrick, *Les bagues. Symboles de richesse, de pouvoir et d'amour*, Paris, Celiv, 1993, p. 223.

funcție de ocazie și de momentul zilei³⁵. Moldovencele elegante și pasionate de modă își achiziționau constant ultimele noutăți, astfel că ajungeau în timp să dețină adevărate comori râvnite de hoții vremii. Primul numărul din ianuarie 1896 al publicației „Universul Literar” aducea la cunoștința cititorilor „un furt de un milion de franci la Iași”. Iată descrierea din articol: „Averea de un milion de franci a Nadejdei Marcu a fost sustrasă de niște necunoscuți. Principalele bijuterii dispărute erau:

1. un colier de briliante, pietrele mari alternând cu smaralde mari, boabe;
2. o brățară cu doisprezece smaralde mari;
3. o brățară cu briliante și rubine;
4. un smarald mare cu broșă;
5. un broș foarte frumos, în email vechiu, încadrat în briliante;
6. o brățară de aur cu un cerc de șase briliante groase de 10 carate...

Această brățară singură are o valoare de peste douăzeci mii lei³⁶.

Descrierea și valoarea bijuteriilor indicau faptul că proprietara putea concura oricând cu orice doamnă la modă din Paris sau Viena. De altfel, pasiunea pentru bijuterii i-a fost fatală și Adelei Kogălniceanu care a fost găsită asasinată și prădată de „juvaericele din cele mai prețioase”³⁷.

Începând cu anii patruzeci ai secolului al XIX-lea, boierimea moldoveană s-a deprins să achiziționeze cele mai prețioase piese din garderobă din Occident. O analiză a importurilor făcută de Nicolae Suțu pentru această perioadă arăta că în Moldova predominau încă mărfuri din Levant în valoare de 18.416.674 piaștri, dar acestea erau urmate la mică distanță de produse manufacturate din Lipsca în valoare de 16.500.000 piaștri, de mărfurile din Viena în valoare de 4.875.000 piaștri, mărfuri din Brașov de 3.930.000 piaștri și mărfuri rusești de 1.000.000 piaștri³⁸. Boierii moldoveni își procurau din Lipsca diferite mărfuri manufacturate; din Viena – stofe, tulpene, încălțăminte, mănuși, mătăsuri, trăsuri, pian, mobilă, sticlărie de Boemia, oglinzi, veselă, argintărie, porțelanuri, șaluri, droguri, articole cosmetice, piepteni, broșe, obiecte de toaletă; în fine, din Brașov, Levant și Rusia se aduceau produse coloniale, cosmetice și alimente³⁹.

Magazine de croitorie, de confecții, de încălțăminte, accesorii, parfumerie, pentru cei cu gusturi rafinate, existau și în Iași, majoritatea dintre acestea fiind patronate de comercianți evrei. Ele se găseau pe principalele artere comerciale ale orașului și își făceau reclamă în ziarele locale precum „Evenimentul”, „Liberalul” sau „Fulgerul”. Dintre magazinele care s-au impus amintim doar câteva: „Bazarul Regal” al lui N.I. Rosenblum din strada Ștefan cel Mare nr. 22, „Fabrica de Corsete Ianovici & Wechsler” din strada Lăpușeanu nr. 37, „Magasia de Noutăți” a lui M.I. Friedman situată pe strada Golia nr. 50, „Georges Sand” de pe strada Lăpușeanu nr. 43, „Magasinul Jokey Club” situat pe strada Golia în apropierea Hotelului Europa, „Magasia de Postavuri Iosef Sand” care se găsea pe strada Mare nr. 24, „La Parisiana” patronată de M.

³⁵ Margot Lister, *Costume: An Illustrated Survey from Ancient Times to the Twentieth Century*, London, Butler & Tanner Ltd., 1968, p. 346.

³⁶ „Universul Literar”, an XIV, nr. 2, 8 ianuarie 1896, p. 6.

³⁷ Rudolf Suțu, *Iași de odinioară*, București, 1923, p. 107-108.

³⁸ Nicolae Suțu, *Noțiuni statistice asupra Moldovei*, în *Opere alese*, București, Editura Științifică, 1956, p. 206.

³⁹ *Ibidem*, p. 204.

Smilovici și aflată pe strada Ștefan cel Mare în fața Mitropoliei, „Magasinul Schiller” de pe strada Ștefan cel Mare nr. 4, „Magasinul A. Haies” de pe strada Ștefan cel Mare, vis-à-vis de Banca Națională ș.a.m.d.

Dacă în presă găsim o bogăție de informații referitoare la toaletele doamnelor, despre vestimentația domnilor nu se spunea aproape nimic. Absorbiți de propriile afaceri sau de politică, domnii nu-și iroseau prea mult timp pentru procurarea veșmintelor. Astfel, ei își confirmau rangurile, în societate, prin ținutele luxoase ale soțiilor devenite veritabile „mărci ale bărbaților”⁴⁰.

Doamnele din înalta societate, amfitrioane ale vieții mondene, își dedicau cu pasiune cea mai mare parte din timpul lor comandându-și ultimele modele vestimentare și bijuterii. Pe tot parcursul secolului al XIX-lea, rochiile și-au schimbat forma și proporțiile: „imperceptibil după Restaurația din 1815, mai sensibil în jurul anului 1830 și foarte decisiv după 1854. Anul 1859 a fost apogeul crinolinei circulare și 1866 al crinolinei ovale (...). În 1868 a apărut pouf-ul care a creat o trenă magnifică, ce va dispărea în jurul anului 1880”⁴¹. Analizând cronologic modificările modelelor de rochie din secolul al XIX-lea deosebim trei tipuri de modele de rochii: „lejeră, tubulară și în formă de clopot”⁴².

Eugenia Conduratu.
Muzeul de Istorie a Moldovei

La mijlocul secolului al XIX-lea, toate doamnele moldovence purtau rochia cu crinolină. Într-o rochie de zi, cu crinolină, se fotografia la Viena în atelierul fotografului L. Angerer, Eugenia Conduratu, sora Didiței Mavrocordat. Termenul de crinolină a început să fie folosit începând cu anul 1857, aceasta

⁴⁰ Philippe Perrot, *Fashioning the Bourgeoisie. A History of Clothing in the Nineteenth Century*, Princeton, Princeton Press, 1996, p. 35.

⁴¹ *Ibidem*, p. 27.

⁴² *Ibidem*, p. 23.

desemnând un „aranjament făcut din păr de cal”⁴³. În anul 1865, spre exemplu, era nevoie de „opt până la zece metri de material pentru a acoperi scheletul crinolinei”⁴⁴. Pentru că rochiile enorme nu le permiteau doamnelor să stea comod pe scaune s-au răspândit în saloane taburetele numite *pouf*. Tot din cauza dimensiunilor excesive ale rochiilor care stânjeneau adeseori pe purtătoare, creatorii de modă au hotărât împărțirea acestora în două piese. Corsajul și fusta erau mult mai lesne de îmbrăcat. Peste rochii doamnele continuau să poarte șaluri de cașmir, încă la modă, sau de dantelă. După anul 1860, în timpul erei celui de-al doilea baroc⁴⁵, volumul fustei era doar în partea din spate. Începând cu anii șaptezeci a dispărut crinolina și a apărut turnura. Primii ani din acest deceniu au adus o „reînviere a polonezei”⁴⁶. În astfel de rochii apar într-o fotografie, din colecția Muzeului de Istorie a Moldovei Eugenia Racoviță și Clemance Boteanu.

**Eugenia Racoviță și Clemance Boteanu.
Muzeul de Istorie a Moldovei**

Spre deosebire de perioada anterioară, când mânecile crinolinei erau proeminente, rochia cu turnură a revenit la mânecile drepte și strâmte.

După deceniul opt, turnura a început să piardă din volum. Corsajul avea decolteul în forma de „V”, sub care se vedea o garnitură detașabilă din alt material care sugera existența a două veșminte suprapuse. Gheorghe Tattarescu surprindea aceste artificii ale ținutei doamnelor în pânza *Femeia*

⁴³ Carl Kohler, Emma von Sickingen ed., *A History of Costume*, London, George G. Harrap & Company Ltd., 1937, p. 426.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 131.

⁴⁶ Joan Nunn, *Fashion in Costume 1200–1980*, London, 1980, The Herbert Press, p. 153.

în *albastru*, aflată în prezent în colecția Muzeului de Artă din Iași. Tânăra pictată de artist purta o rochie albastră cu turnură, iar garnitura detașabilă era din dantelă albă.

Gheorghe Tattarescu (1820-1894) - Femeia în albastru.
Muzeul de Artă Iași

Veacul al XIX-lea a instituit deosebiri între modelele și culorile destinate tinerelor și cele care trebuiau purtate de doamnele în vârstă. Postavul era preferat pentru hainele de plimbare și vizită, iar taftaua, mătasea, tul-ul, muselina și dantela erau folosite preponderent pentru ținutele destinate seratelor și balurilor.⁴⁷ Culorile variau și ele în funcție de împrejurare de la nuanțele închise la alb. În general pentru vizite și serate erau preferate culori deschise, pastel. Tinerile care își făceau debutul în societate purtau rochii simple în nuanțe pastel, pe care și le accesoriau cu bijuterii delicate, întreaga ținută dorind să reflecte candoarea debutantei. Rochiile încărcate, culorile îndrăznețe și negrul erau rezervate doamnelor căsătorite sau văduve, căroră le era permis să-și arate bogăția.

O caracteristică specifică sfârșitului de veac XIX românesc a constituit-o moda costumelor populare. Portul costumelor populare lansat de regina Elisabeta, preluat de regina Maria și de doamnele de companie, și-a făcut multe adepți. Acestea au preluat costumele populare pe care le purtau cu multă grație la petreceri sau baluri mascate, renunțând la sofisticatele toalete occidentale. Ziarul „Liberalul” din 9 mai 1902 remarca faptul că „aceste costume populare erau într-o vreme foarte mult usitate de doamnele și domnișoarele din clita noastră socială”⁴⁸. Doamnele bogate purtau costume cusute cu fir de aur sau argint, accesoriazate cu paftale din metale prețioase, salbe cu șiraguri de galbeni și diademe strălucitoare. Elena Văcărescu a descris în memoriile ei o imagine a reginei Elisabeta în costum popular: „i-am remarcat în special ia de borangic, pânza aceea fină cu care se împodobesc la sărbători țărăncile în România, țesută parcă din funigei și străbătută de capricioasa

⁴⁷ „Universul de Anul Nou”, an XIX, nr. 52, 31 decembrie 1901, p. 4.

⁴⁸ „Liberalul”, an III, nr. 69, 9 mai 1902, p. 2.

geometrie a unor desene, albe și ele. Cingătoarea de aur avea o cataramă imensă de argint vechi, pe care scânteiau trei pietre din opal lăptos”⁴⁹.

Moda costumelor populare a făcut furori în epocă. Alecsandri, aflat la Avignon în mai 1882, în vizită la poetul Mistral, îi promitea doamnei Mistral, de ale cărei cântece era cucerit, un costum popular, atât de căutat în țară. În acest sens îi scria soției pe care o ruga să-i găsească un port popular complet: „I-am promis un costum național complet. Te rog dar să te ocupi cu găsirea lui pentru ca să-l pot expedia îndată ce voi sosi acasă”⁵⁰.

Prințesa Ecaterina Sturdza Cantacuzino poza gânditoare, la începutul secolului XX, la castelul Miclăușeni, în costum popular cu broboadă de borangic pe cap și cu salbă la gât, într-un cadru tradițional, alături de două vase ceramice pe un covor gros de rafie.

**Ecaterina Sturdza Cantacuzino.
Muzeul de Istorie a Moldovei**

Primii ani ai secolului XX nu anunțau în domeniul modei schimbările revoluționare ce aveau să vină. Inițial, moda noului secol evidenția rotunjimile corpului și accentua șoldurile. Corsetul în forma de “S”, picioarele strânse în pantofi minuscule, pălăriile mari, incomode, care acopereau aproape în totalitate capul, făceau ca poziția corpului femeii să fie înclinată într-un unghi de 33 de grade. A fost singura perioadă din timpul acestui secol când corpul a fost în totalitate încorsetat. Se poate spune că moda a fost o formă legalizată de tortură⁵¹. Treptat, după anul 1910, hainele au devenit mai lejere. Fustele, deși erau strâmte pe șolduri, se lărgeau spre bază. Corsetul, “o emblemă a clasei aristocratice”⁵², a fost purtat în primii ani ai secolului XX, după care a dispărut. Noua moda aducea în atenția doamnelor modele de veșminte cu talia înaltă și fuste cu pliseuri.

Cel mai recent accesoriu al femeilor mondene a devenit câinele cu pedigree. Prefrații doamnelor erau pekinezii, dar erau acceptați și câțele din

⁴⁹ Elena Văcărescu, *Memorial in mod minor*, București, Editura Compania, 2001, p. 20-21.

⁵⁰ Vasile Alecsandri, *op. cit.*, p. 279.

⁵¹ Linda Watson, *20-th Century Fashion*, Buffalo, NY, Richmond Hill, Ont., Firefly Book, 2004, p. 18.

⁵² Bryan S. Turner, *The Body & Society. Explorations in Social Theory*, London, Sage Publication, 1996, p. 191.

rasele Boston bull, Maltese terrier, Yorkshire terrier sau French bull terrier-ul⁵³. Mari iubitoare de câini doamnele din înalta societate și-au transformat companionii patrupezi în veritabile accesorii cu care se etalau elegant. Prințesa Ecaterina Sturdza Cantacuzino avea la Miclăușeni un setter negru. Câțiva ani mai târziu o altă prințesă, Maruca Cantacuzino, stârnea antipatia vecinilor parizieni atunci când își plimba câinele Mutzi, cu eleganță și distincție⁵⁴. Regina Maria, mare iubitoare de animale, se lăsa immortalizată la rândul său într-o elegantă ținută de seară alături de un pekinez imperial.

***Regina Maria. Carte poștală deținută
de Muzeul de Istorie a Moldovei***

În societatea românească, de acum două secole, moda apuseană a fost adoptată rapid și a înlocuit cu succes în câțiva zeci de ani influența orientală. Prefacerea veșmintelor – schimbarea exterioară a societății – nu a fost lipsită de importanță, aceasta subliniind că în realitatea cotidiană nevoia de înnoire se făcea simțită în toate categoriile sociale.

⁵³ Linda Watson, *op. cit.*, p. 31.

⁵⁴ Ilie Kogălniccanu, *Destăinuiri despre George Enescu*, București, Editura Minerva, 1996, p. 84.

Aspects of feminine fashion of 19th century*Abstract*

During the first half of the 19th century there took place a fast modernization process of the Romanian society. The most dynamic and visible field was the one of women's fashion. Ladies quickly switched from the luxurious Oriental clothes to the Occidental fashion, especially the one of Paris and Vienna, while their husbands had not given up yet the Ottoman fashion. The changing of vestments corresponds also to a women's emancipation process and also to the beginning of modern life in the Principalities. The phenomenon was favored by the Russian occupation of 1806-1812, and especially by the one of 1828-1834. At the same epoch, at Constantinople, the Sultan signed in 1828 a decree as for the occidentalization of vestments. The paper points out the ladies' interest in the fashion and jewelry magazines from abroad, and for the fashion and jewelry shops opened in the capital city of Moldavia. From now on, women's fashion in the Principalities followed closely the one in France and Austria, passing through the same stages. A specificity of Romanian fashion at the end of the 19th century was the rediscovery of the folk costume, frequently promoted by Queen Elisabeth, wife of Carol I. The text also includes illustrations and refers to items and photographs that belong to the Moldavia's History Museum in Iași.